

”Elä luve – tiiä mitä suat piähäs”

JUSSI SIMPURA

Kirjaesittelyni otsikko on savonkielisen sarjakuvajulkaisun takakannesta. Kuopiossa, Tampereella ja helsinkiläisvetoisissa piireissäkin vaikuttava Itä-Suomen yliopisto sosiaalitutkimuksen metodologian professori Pertti Töttö näyttää kymmenen laajan esseen kokoelmassaan omaksuneen työskentelykaupunkinsa ajattelutapoja. Hän esimerkiksi kysyy, ”onko yhteiskuntatiede siis tiedettä vai ei?”, ja sanoo, ettei tiedä: ”Suattaapi olla, vuan suattaapi olla olemattannii”. Esittelyni otsikkoakin on tulkittava tässä hengessä: Tötön kirja saattaa hyvinkin olla lukemisen arvoinen, vaikka ainakin joidenkin mielestä mieluummin ehkä ei. Itse kuulun tällaisen lukemiston ystäviin.

Kirjan päätehtävänä on läpivalaista empiirisessä tutkimuksessa käytössä olevia päättelyn tapoja. Kirja opettaa sellaista lukutaitoa, jonka avulla voi päästä perille tutkimusjulkaisussa käytetyistä argumentoinnin tavoista. Tässä tapauksessa tarkasteltavat opettavaiset esimerkit ovat empiirisen sosiaalitutkimuksen alalta ja niissä on kaikissa ainakin häivähdys numeroita, laskeamista ja monin paikoin tilastotiedettäkin. Tötön kirjoitustapa on eräänlaista ääneen lukemista ja ääneen ajattelua. Hän kuvaa esimerkkitapauksiaan aluksi niiden omista lähtökohdista käsin, esittää sitten kysymyksiä itselleen ja lukijalleen, ja lähtee etenemään vaihtoehtoiseen ja parempaan suuntaan, esittäen samalla pitkin matkaa perusteluja kysymyksilleen ja tekemil-

leen valinnoille. Kirjan lukija ei tarvitse tilastotieteen taitoja eikä suuremmin muitakaan numerotaitoja, mutta hänen pitää varautua huolelliseen lukemiseen, jotta voisi seurata Tötön tekemiä eri tutkimusesimerkien ruumiinavauksia ja niiden jälkeen tehtäviä uudelleen kokoon kursimisia. Näissä kursimisissa käy usein niin, että se mikä lintuharrastaja Tötön alkuesittelyssä on näyttänyt linnulta, voi avauksen edetessä alkaa muistuttaa kalaa, mutta lopulta tuloksena on vaikkapa kalakukko!

Töttö näyttää ajattelevan, että tieteellinen tutkimus on luonteeltaan eräänlaista systemaattista luulemistä. On tärkeää ymmärtää, että ei voi olla tutkimusta, jollei ole hyvin määriteltyä tutkimuskysymystä eikä selkeää, muille kuvattavissa olevaa ja tutkijan itsensä tunnistamaa ja ymmärtämää metodologiaa. Jos kysymyksenasettelu ja metodi ovat kunnossa, on tutkimuksen tulosten pätevyyden arviointi lukijallekin helpompaa. Empiirisessä tutkimuksessa nousee esiin vielä kolmas arvioitavuuden ehto: onko tutkija ymmärtänyt aineistonsa luonteen, sen rajoitukset ja mahdollisuudet? Tötön esimerkeistä ilmenee, että nämä aineistokysymykset ovat usein liian vähällä huomiolla. Puuttuvien tietojen ja epämääräisen edustavuuden huomioon ottaminen voi radikaalisti muuttaa koko päättelyn tai järjelyn lopputulemaa. Kokonainen essee on omistettu tälle oppikirjoissa laiminlyödylle aiheelle, joka tulee esiin muis-

Pertti Töttö
Paljonko on paljon?
Luvuilla argumentoinnista
empiirisessä tutkimuksessa
Vastapaino, 2012

sakin kirjan esimerkeissä.

Monet kirjan esseiden aihepiireistä ovat lukijoille tuttuja Tötön aikaisemmista kirjoista. Kyytiä saavat argumentointitapojensa vuoksi niin antropologian klassikot ja laadullinen tutkimus kuin sukupuolittuneisuuden tutkimus sekä älykkyyden väitettyjen rotuerojen tutkiminen. Aina ei Tötön loppupäätelmä ole suinkaan kyllä tai ei, vaan tulos voi olla yhtäältä, toisaalta ja siltä väliltä, ja joskus näitä yhtäikaa. Töttö ei kaihdakaan pyhien asioiden pölyttämistä, vaan antaa rohkeasti Émile Durkheimin teokselle *Itsemurha* empiirisen aineiston avulla argumentoinnista improbaturin. Johdantoluvun lisäksi kirjassa on kaksi muutakin lukua, joissa Töttö esittelee yleisemmin tieteellisen päättelyn pulmakysymyksiä, nimittäin luvut kausaalisuudesta sekä selittämisestä ja tilastollisista malleista. Viimeksi mainittu on ainoa luku, jonka kohdalla Töttö varoittelee lukijaa tekstin vaativuudesta, muut luvut ovat hänen mukaansa helppoja. Ja oikeassa Töttö onkin, vaikka muutkin luvut vaativat lukijalta tarkkaavaisuutta. Tötön lukijan ja itsensä kanssa keskusteleva kirjoitustyyli pitää hyvin yllä mielenkiintoa, varsinkin kun ei ole mitenkään etukäteen selvää, mikä lopul-

ta on ”tuomio” (Tötön käyttämä loppujakson otsikko Durkheim-luvussa). Epäilijöille Tötö tarjoaa vielä mahdollisuuden käyttää itse kirjan lopussa esitetyjä aineistoja, jos luulevat pysyvänsä parempaan.

Kirja panee miettimään, millaisia erilaisia lukutaitoja empiirisen sosiaalitutkimuksen tekijät ja lukijat voivat tarvita. Numeroaineistoissa tarvitaan numerotajua ja tilastotieteen taitoja, ja Töttö muistuttaa myös aineiston edustavuuteen ja aukkoisuuteen liittyvästä taidosta, jota voisi kutsua datanlukutaidoksi. Hänen päähuomionsa on kuitenkin päättelytapojen lukutaidossa. Miten tutkija tunnistaa omat järjeilytyylinsä ja päättelytapansa ja miten tutkimusten lukija voi oppia niitä

etsimään – ja sitten ehkä myös itse tutkijana tunnistamaan, kuvaamaan ja perustelemalla käyttämään omia argumentointitapojaan? Ja jotta voisi argumentoida, tarvitaan taustalle aineistojen lisäksi teoriaa, käsitteitä ja niiden varaan rakennettuja kysymyksenasetteluja.

Tötön tulkinnat esimerkkitaupauksista ja hänen esittämänsä paremmat päättelytavat nostattavat varmasti monia kysymyksiä ja jopa vastalauseita. Tötön väliin pisteliäs – mutta samalla usein hauska – kirjoitustapa voi vielä lisätä kitkeryyttä: ”Onko laadullinen analyysi siis käytännössä vain silmämääräistä määrällistä analyysia, johon pieniksi jäänyt aineisto houkuttelee? (...) Kysyn, en väitä.” ”Oliko Durkheim siis taitava huija-

ri vai taitamaton aloittelija, joka ei osannut lukea lukujaan? Ilmeisesti hän oli molempia.” On makuasia, pitääkö tällaista tyylikeinoista vai ei. Minua ne eivät häirinneet.

Tämä kirja herättää toiveen siitä, ettei se jäisi vaille jatko-osia. Tötön tarkastelut keskittyvät sosiaalitieteen tutkimukseen. Jatko-osissa hän voisi ottaa tähtäimeen vaikkapa terveystutkimuksen ja sen argumentointitavat. Silläkin saralla on empiiristä tutkimusta rajattomiin. Jos Töttö tähän tarttuu, luovutan hänen käyttöönsä vapaasti muokattavaksi seuraavan kirjannimiehdotuksen: ”Tohtori Tötön anatomian luento terveystutkimuksen argumentaatiotavoista.”